

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОЛОГІЇ КАРПАТ
РАДА МОЛОДИХ УЧЕНИХ

**НАУКОВІ ОСНОВИ
ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОТИЧНОЇ
РІЗНОМАНІТНОСТІ**

Матеріали восьмої наукової
конференції молодих учених

(Львів, 5-6 листопада 2007)

Львів, 2007

ЗІЗДА Ю. Е.

ДО ПИТАННЯ СТАТУСУ КОЛЬОРОВИХ ФОРМ ВИВІРКИ ЗВИЧАЙНОЇ (*SCIRPUS VULGARIS*) В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ

Інститут екології Карпат НАН України, м. Львів
e-mail: julcha@ua.fm

Вивірка звичайна (*Scirpus vulgaris*) – євразійська червона білка, в Україні єдиний вид у родині вивіркових і один із дуже мінливих за забарвленням хутра представників дендрофільних гризунів. Наразі відомо досить багато наукових праць, у яких дослідники намагаються пояснити природу мінливості кольору хутра вивірки на чайної, проте досі не дають чіткої і переконливої відповіді. Тому, залишається актуальним подальше вивчення цього питання. Передусім варто зробити огляд літературних джерел щодо кольорових проявів виду та вивчити назвні гіпотези щодо причин потемніння хутра у вивірки звичайної.

Red Sc
halcani
fusca 3/4

1/191

1911

І. Громов згадує два підвиди вивірки, що найкраще різняться за забарвленням хутра, що може бути детерміноване генетично (Громов, 1981). Це – *Sciurus vilgariis fuscoaler* Altmann, 1855, у забарвленні зимового хутра якого добре розвинені іржаві відтінки; переважають темнохвості особини. Поширений в Українських Карпатах нижче 600 м над р. м. (поєє листяних, переважно букових, лісів). Другим підвидом є *Sciurus vilgariis sarrahicius* Pietuski, 1853, забарвлення спини в якого варіює від темно-коричневого до майже чорного, слабо відрізняється у зимовому й літньому хутті, переважають “чорнохвості” (Громов, 1981). І. Загороднюк наводить для території Українських Карпат лише *Sciurus vilgariis sarrahicius* (Загороднюк та ін., 1997).

Щодо останнього підвиду, за межами Закарпаття дослідження кольорової мінливості вивірки здійснювала Є. Сребродольська, яка 2005 року зробила огляд колекції Зоологічного музею Львівського національного університету ім. І. Франка і, проаналізувавши знахідки вивірки карпатської, описала варіації кольору її хутра (Сребродольська, Левницька, 2005). За межами України Дж. Сидорович (Sidorowicz, 1958), Є. Завідька (Zawidzka, 1958) згадують підвид *S. v. sarrahicius* в контексті аналізу питання кольорових морф вивірки звичайної:

Ряд дослідників зазначають чорну форму в межах окремих підвидів. Наприклад, чорна форма відома й у підвиду *Sciurus vilgariis sarrahimensis*. Є. Сидорович та Є. Завідька називають 5 підвидів, у яких трапляється меланістична форма: *S. v. italicus*, *S. v. hibernicus* (Zawidzka, 1958) вважає, що в Польських Карпатах поширений не карпатський підвид, а чорна форма *S. v. fuscoaler*. Це підтверджує Є. Сидорович (Sidorowicz, 1958) після аналізу вимірів черепів особин різних кольорових варіацій підвиду з Бешад і Польщі. Разом з тим, проведені дослідження в Українських Карпатах (на кордоні з Польщею) та в низовині Закарпаття підтверджують наявність тут карпатського підвиду, що правда у співіснуванні на рівнині з іншими кольоровими расами (Зізда, 2005а, в; Зізда, 2006).

Це від початку 20 ст. науковці, відзначаючи наявність чорної форми вивірки в різних регіонах, роблять багато припущень щодо природи їх кольору, але всі вони не є переконливими. Р. Лютгіг (Lühlig, 1928; цит. за: Zawidzka, 1958) інтерпретував появу темної форми у вивірки звичайної через вплив географічних умов, тобто висоти над рівнем моря, а розподіл вивірок за кольоровими раса-

ми — через температуру середовища, разом із тим, що чорна форма вивірок є меланістичною формою.

Р.Спарк (Sprack, 1936, цит. за: Zawідзка, 1958) обговорював меланізм вивірки як наслідок складу її їжі. Пізніше М.Шортен-Візосо (Shorten-Vizoso, 1945, цит. за: Sidogowich, 1958), досліджуючи приплід *Scirpus carolinensis* в Англії припустив, що меланізм є рецесивною ознакою, хоча потім спростував цю думку як недостовірну. Удзієла (Udziele, 1924: цит. за Zawідзка, 1958) вважав, що чорні вивірки прийшли з північно-східного кордону Польщі в напрямку Заходу і Північного Заходу по поясній смугі, яка простягається вертикально до верхньої межі лісу. Завідзька (Zawідзка, 1958) говорить про те, що потемніння вивірки залежить від комплексу факторів, кожен з яких окремо не є лімітаційним. Вона розглядає мінімум три сторони впливу на вид: клімат (онади, температура повітря), географічне розташування, характер харчової бази вивірки. Тобто існує ряд припущень, думок щодо потемніння вивірки, які потребують подальшої перевірки й додаткових досліджень. З огляду на це, пропонуємо етапи робіт на обговорення їх доцільності.

Етап 1. Вивчити кольорову мінливість хутра вивірки у Закарпатті, визначити основні кольорові форми, здійснити аналіз їх просторового та біотопного розподілу в розрізі класифікації біотопів EUNIS на території регіону. З'ясувати всі можливі варіації хутра. Підібрати схему, певні стандарти для ідентифікації кольорових форм. Дослідити екологічні преферендуми кольорових форм вивірки залежно від різних умов існування. Визначити ключові біотопи для формування локальних поселень вивірки. Проаналізувати зміни співвідношення в регіоні різних кольорових форм вивірки в історичному аспекті. Дослідити можливість формування екологічних форм вивірки (синантропних, екзантропних).

Етап 2. Проаналізувати розподіл морфологічних та екологічних форм вивірки за градієнтами основних чинників і можливий їх взаємодії. Дослідити сезонний перерозподіл їх чисельності в різних типах деревостанів і на різних рівнях трансформатції середовища. Дослідити просторовий розподіл кольорових форм вивірки у Закарпатті, залежно від різних рівнів антропогенної трансформатції середовища. Оцінити можливе індикаційне значення кольорових форм вивірки для різних типів лісових насаджень.

Етап 3. Проаналізувати міграції різних кольорових форм вивірки залежно від насичення і характеру кормової бази, змін за сезонами складу корму, переваги в кормі в умовах неволі. З'ясувати

статус кольорових форм вивірки: екологічний, систематичний, хорологічний і дати його оцінку в аспекті перспектив диференціації виду. Проаналізувати зоологічні аспекти диференціації популяції вивірки під кутом зору збереження біорізноманіття аборигенної фауни регіону.

ZIZDA YU.

**ON THE QUESTION ABOUT STATUS OF THE COLOUR
FORMS OF COMMON SQUIRREL (*SCIURUS VULGARIS*)
IN UKRAINIAN CARPATHIANS**

Institute of Ecology of the Carpathians, NAS of Ukraine, Lviv

Common squirrel (*Sciurus vulgaris*) is the Euroasian red squirrel, a single species of the family in Ukraine and one from the dendrophilous rodents which is much variable by the color of fur. There are known so many publications where researchers try to give an answer for a question about color variability of the squirrel, but despite a large number of hypothesis about this problem there isn't any clear grounding on this problem. Thence the research on the problem is still actually. In this paper existing systematic status of the color races of common squirrel is shown, discussion of published data on the darkening of fur is given.